

**VARIOUS ASPECTS OF THE YOUNG GENERATIONS UPBRINGING
IN THE AGE OF GLOBALIZATION**

**RÓŻNE ASPEKTY WYCHOWANIA MŁODEGO POKOLENIA
W DOBIE GLOBALIZACJI**

dr Elżbieta Męcina-Bednarek

Wyższa Szkoła Ekonomii, Turystyki i Nauk Społecznych w Kielcach
ebednarek@poczta.onet.pl

ABSTRACTS

The family is a fundamental plane of children's and young people's upbringing, it provides security, gives the opportunity of education, creates conditions for development. Therefore, a range of basic definitions and contents related to the family's functioning, created by many eminent sociologists, psychologists and educators, is worth quoting. Taking into consideration the current socio-economic conditions, the presented scientific achievements may give rise to a number of considerations on the question of various aspects of upbringing in the era of globalization.

Rodzina stanowi podstawową płaszczyznę wychowania dzieci i młodzieży, zapewnia bezpieczeństwo, daje możliwość kształcenia, stwarza warunki rozwoju. Warto zatem przytoczyć wachlarz podstawowych definicji i treści związanych z funkcjonowaniem rodziny autorstwa wielu wybitnych socjologów, psychologów i pedagogów. Uwzględniając aktualne warunki społeczno-ekonomiczne, prezentowany dorobek naukowy może stanowić podstawę do licznych rozważań w kwestiach różnych aspektów wychowania w dobie globalizacji.

KEYWORDS

*family, upbringing, structure, functions, development of children
rodzina, wychowanie, struktura, funkcje, rozwój dzieci.*

WPROWADZENIE

Z historycznego punktu widzenia rodzina jest najstarszą i najczęściej występującą formą życia społecznego od najdawniejszych etapów dziejów ludzkich bez względu na różne jej odmiany i kulturowe uwarunkowania (Kosiński, 1989, s. 161). W literaturze przedmiotu spotykamy wiele definicji określających pojęcie

rodziny. W dobie znacznych przemian społeczno-ekonomicznych rodzina modyfikuje swoje funkcje, zadania, pełnione role i wyznawane wartości. Różnorodne definicje rodziny podkreślają jej uniwersalny charakter i ścisły związek z funkcjonowaniem społeczeństwa.

RODZINA W KATEGORIACH POJĘĆ NAUK SPOŁECZNYCH

Jedną z definicji rodziny przedstawia Z. Zaborowski, który uważa, że „rodzina to grupa naturalna oparta na związkach krwi, małżeństwa lub adopcji. Jest to grupa o charakterze wspólnoty, której podstawową funkcją jest utrzymanie ciągłości biologicznej społeczeństwa” (Zaborowski, 1980, s. 14). J. Rembowski zaś rodzinę traktuje „jako grupę społeczną, która składa się z mężczyzny i kobiety złączonych małżeństwem, z ich potomstwa własnego lub adoptowanego oraz w niektórych przypadkach z osób innych, zwykle najbliższych krewnych” (Rembowski, 1979, s. 14).

Socjologiczne badania nad rodziną koncentrują się na jej dwóch podstawowych aspektach występowania. Można ją bowiem analizować i rozpatrywać jako grupę społeczną oraz jako instytucję społeczną. Franciszek Adamski wyraźnie rozróżnia te dwa punkty widzenia. W sumie dochodzimy do definicji rodziny jako grupy społecznej, wedle której rodzina stanowi duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób, skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki, oparte na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną. Grupę rodzinną wyróżnia spośród innych grup współwystępowanie następujących cech: wspólne zamieszkanie członków, wspólne nazwisko, wspólna własność, ciągłość biologiczna oraz wspólna kultura duchowa (Adamski, 1982, s 21-22).

Rodzina może też być traktowana w kategoriach instytucji społecznej. Takie jej rozumienie musi uwzględniać cały szereg cech i funkcji oraz specyficzny układ stosunków między osobami różnej płci i wieku. Układ ten wyznacza normy regulujące współżycie seksualne, wydawanie na świat dzieci i ich wychowanie, a także linie pokrewieństwa, dziedziczenie majątku i współdziałanie w ramach gospodarstwa domowego. Gdy mówimy o rodzinie jako instytucji społecznej, zawsze mamy na myśli jej formalne ustanowienie i funkcjonowanie według określonych norm społecznych w ramach danego systemu społecznej kontroli. Jako instytucja, rodzina jest przedmiotem studiów badających jej strukturę, zakres działania, podział i charakter ról jej członków, a przede wszystkim realizowane funkcje. Sens rodziny jako instytucji sprowadza się więc przede wszystkim do pełnienia przez nią niezbędnych dla rozwoju społeczeństwa funkcji” (Adamski, 1982, s. 21-22).

Inną definicję określającą ten rodzaj grupy społecznej przytacza socjolog Z. Bauman, który pisze, że „rodzina to taka grupa społeczna, która jest społecznie

aprobowanym sposobem współżycia trwałego, składa się z osobników połączonych tym, co panujący obyczaj społeczny uznaje za związek krwi, małżeństwa lub adopcji, zamieszkuje pod wspólnym dachem, ma członków współpracujących ze sobą w ramach uznanego społecznie podziału ról, przy czym jednym z najistotniejszych przedmiotów tej regulacji jest rodzenie i wychowywanie dzieci; składa się z członków dających się określić przy użyciu nazw związanych ze społecznie uznaną metodą mierzenia pokrewieństwa i pochodzenia” (Bauman, 1962, s. 250).

Kolejna definicja mówi, że „rodzina stanowi integralną część każdego społeczeństwa; stanowi jego najmniejszą, a zarazem podstawową komórkę. Jest najważniejszą grupą społeczną. Rodzina jest dla człowieka tzw. grupą podstawową, to znaczy grupą, z którą on jest bardzo ściśle związany znaczną częścią swej osobowości i ważnymi pełnionymi przez siebie rolami społecznymi (rola męża, ojca, żony, matki, żywiciela rodziny itp.). Jest także przeważnie dlań tzw. grupą odniesienia, z którą świadomie i mocno identyfikuje się jako członek i reprezentant, współtworzy i przejmuje kultywowane w niej poglądy, postawy, obyczaje, wzory zachowania i postępowania” (Encyklopedia pedagogiczna 1993, s. 695).

Z. Tyszka twierdzi, że rodzina „to ustrukturalizowany i funkcjonalnie powiązany zbiór jednostek i specyficznych substruktur oraz mikroelementów społecznych tworzących mikrogrupę i zarazem instytucję społeczną, powiązaną wewnątrznie więzią małżeńską, więzią pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji oraz wypełniającą jednocześnie szereg istotnych, ważnych, zintegrowanych ze sobą funkcji wobec jednostek i społeczeństwa, w oparciu o regulatory występujące w kulturze behawioralnej” (Tyszka, 1997, s. 24).

Według Kathenn Newland „rodziny istnieją we wszystkich społecznościach ludzkich po to, by płodzić i wychowywać potomstwo i w ten sposób zapewnić przetrwanie danej grupy. Nie ma innej instytucji, która okazałaby się zdolna do zapewnienia takiej osobistej, zindywidualizowanej opieki i ochrony, jaką potrafią dawać sobie nawzajem członkowie rodziny. W wielu społecznościach rodzina stanowi przy tym również podstawową komórkę ekonomiczną (produkcyjną), lecz nawet i wtedy, gdy rynek przejmuje znaczną część gospodarczej działalności komórki rodziny i tak utrzymują się jej funkcje bytowe (utrzymanie), żywienie, wychowanie (Frąckiewicz, 1993, s. 22).

L. Dyczewski uważa, że rodzina ma charakter wspólnotowy. Charakter ten jest jednym z podstawowych wymiarów istnienia i funkcjonowania rodziny, drugim wymiarem jest jej instytucjonalny charakter, który zawiera się w tym, że rodzina zbudowana jest na małżeństwie, jest jednostką prawną, gospodarczą i społeczną. Ma określone zadania do wypełnienia; jest postrzegana i traktowana jak instytucja. Ten instytucjonalny charakter można ująć w następujących cechach:

- rodzina zajmuje zawsze określoną przestrzeń i posiada dobra materialne. Jest uznawana za podmiot do posiadania wartości przez społeczność lokalną a następnie przez państwo;
- rodzina w każdym społeczeństwie ma sobie właściwą strukturę i pełni odpowiednie funkcje zarówno wobec jednostki jak i społeczeństwa;
- rodzina jest grupą formalną i społecznie uznaną, podlegająca pieczy i kontroli społeczeństwa;
- funkcje rodziny (inaczej zadania) są bardzo liczne np. socjalizacja, prokreacja, seksualna, emocjonalno – ekspresywna, rekreacyjno – towarzyska, religijna, gospodarcza itp.

Autor przyjmuje więc, że rodzina jest wspólnotą osób i instytucji opartą na miłości i wolnym wyborze kobiety i mężczyzny połączonych małżeństwem, którzy odpowiadają wzajemnie za siebie, rodzą i wychowują następne pokolenia w taki sposób, aby ono rozdziło i wychowywało następne pokolenia (Dyczewski, 1994, s. 28).

Na uwagę zasługuje definicja prezentowana przez J. Szczepańskiego, który uważa, że „rodzina to grupa złożona z osób, które łączy stosunek małżeński i rodzicielski. Rodzina w takim ujęciu spełnia dwa podstawowe zadania: utrzymuje ciągłość biologiczną i przekazuje dziedzictwo kulturowe. W wypadku, gdy rodzina rozwija się przez adopcję, wówczas realizuje jedynie drugie z wymienionych zadań. Członkowie rodziny żyją pod jednym dachem i tworzą jedno gospodarstwo domowe, które może obejmować dwa, a często trzy pokolenia” (Szczepański, 1970, s. 70).

Natomiast inny badacz F. Adamski twierdzi, że „rodzina to pewna struktura posiadająca stałe ramy, nie zawsze sformalizowane, wewnątrz, których przebiega życie i zachowanie małżeńsko – rodzinne. Jest to zatem system modelowych zachowań zachodzących pomiędzy członkami rodziny oraz rodziną a siłami zewnętrznymi, które na nią oddziałują” (Adamski, 1984, s. 45).

Według M. Radochońskiego rodzina, zarówno w sensie biologicznym jak i społecznym jest systemem, ma cechy charakterystyczne dla funkcjonowania systemów, określoną strukturę umożliwiającą funkcjonowanie oraz przystosowanie się do wewnętrznych i zewnętrznych zmian. Odznacza się także równowagą między stałością i zmianą pozwalającą zachować wartość i spójność systemu. Jego zdaniem rodzina jest systemem psychospołecznym posiadającym hierarchiczną organizację, którą tworzą mniejsze jednostki strukturalne, jakimi są podsystemy (pojedynczy człowiek, diady, triady) (Waszczak, 1995, s. 20).

Natomiast M. Ziemska definiuje rodzinę jako małą naturalną grupę społeczną, składającą się głównie z małżonków i ich dzieci, która stanowi całość względnie trwałą, podlegającą dynamicznym przekształceniom związanym głównie z bie-

giem życia jednostek wchodzących w jej skład; rodzina opiera się na zastanych tradycjach społecznych i rozwija własne tradycje (Ziemska, 1997, s. 11).

TYPY I FUNKCJE RODZINY

Strukturę rodziny wyznacza liczba i wiek jej członków, różne formy organizacyjne życia rodzinnego, charakter źródła utrzymania rodziny i środowiska zamieszkania oraz styl jej życia. Te same składowe stanowią kryterium typologii rodziny. M. Tyszkowa dzieli rodzinę na dwa typy. Są to:

- a) rodzina pełna, składająca się z dwojga rodziców i dzieci, współdziałająca zgodnie i połączona silną więzią emocjonalną;
- b) rodzina niepełna, w której tylko jedno z rodziców zajmuje się prowadzeniem domu i wychowaniem dzieci (Tyszkowa, 1974, s. 3).

F. Adamski wśród różnych typów organizacyjnych rodziny wyróżnia:

- a) rodzinę małżeńską, nazywaną nuklearną. Składa się ona z męża i żony (czasem jednego tylko rodzica) oraz ich własnych dzieci – najczęściej jednego lub dwojga. Jest to typ rodziny dość szeroko współcześnie występujący w społeczeństwach zachodnich. W większości dzisiejszych społeczeństw ludzkich rodzina przybiera jakby formę atomów połączonych z sobą w większych agregatach. Jest to typ rodziny dwupokoleniowej o zredukowanej liczbie członków;
- b) rodzinę poligamiczną, składającą się z kilku związków małżeńskich (najczęściej jednego mężczyzny z wieloma kobietami) połączonych w jedną zbiorowość rodzinną. Znana jest ona w społeczeństwach pierwotnych i obecnie jeszcze występuje w niektórych plemionach Afryki i wśród muzułmanów;
- c) rodzinę poszerzoną – wielopokoleniową, nazywaną też dużą. Składa się ona z dwóch lub więcej rodzin nuklearnych podporządkowanych organizacyjnie jednemu kierownictwu rodzinnemu. Pod jednym dachem zamieszkuje kilka pokoleń uznających patriarchalną władzę „ojca rodziny”. Ten typ rodziny występuje obecnie w niektórych rejonach krajów Trzeciego Świata;
- d) zmodyfikowaną rodzinę poszerzoną, która stanowi jakby związek rodzin nuklearnych, będących w stanie częściowej zależności od siebie. Ich członkowie wymieniają między sobą usługi, czym różnią się od członków wyizolowanej rodziny nuklearnej. Poszczególne rodziny nuklearne zachowują tu jednak swą niezależność ekonomiczną, a niekiedy są przestrzennie rozproszone, co je z kolei różni od wcześniej zaprezentowanej rodziny poszerzonej. Nie ma tu też hierarchicznej struktury autorytetu, przy utrzymywaniu się intensywnej więzi rodzinnej (Adamski, 2002, s. 34-35).

Z kolei ze względu na charakter źródła utrzymania i środowiska zamieszkania

F. Adamski dzieli rodzinę na następujące typy:

- a) rodzina chłopska, dla której gospodarstwo wiejskie stanowi wyłączone źródło utrzymania. Pracują tu na wspólnym gospodarstwie wszyscy zdolni do pracy; istnieje podział czynności – główną pracą rolniczą prowadzi gospodarz. Obecnie ten typ występuje w różnych modyfikacjach: rodzina chłopsko-robotnicza – zachowuje gospodarstwo dawnego typu, a głowa rodziny łączy zajęcia rolnicze z pracą w przemyśle; rodzina chłopsko-urzędnicza – także zachowuje gospodarstwo dawnego typu, a głowa rodziny łączy zajęcia rolnicze z pracą urzędniczą;
- b) rodzina robotnicza, dla której źródło utrzymania stanowi dochód uzyskiwany z fizycznej pracy najemnej członków rodziny, nieposiadających własnego warsztatu pracy;
- c) rodzina inteligencka, którą różni od rodziny robotniczej charakter pracy zawodowej jej członków (praca umysłowa), a przede wszystkim styl życia, udział w kulturze;
- d) rodzina miejska – zostaje wyróżniona na podstawie kryterium miejskiego charakteru środowiska zamieszkania, związanej z tym sprawy organizacji wolnego czasu i udziału w kulturze, co sprowadza się do tak zwanego miejskiego stylu życia;
- e) rodzina wiejska – może być zarówno rodziną chłopską, robotniczą, jak i inteligencką, ale ze względu na wiejskie środowisko zamieszkania różni się od rodziny miejskiej korzystaniem z urządzeń cywilizacyjnych, organizacją wolnego czasu i stylem życia (Adamski, 2002, s. 35).

S. Kowalski dokonał podziału rodzin na zasadzie zróżnicowania więzi społecznej, wyróżnia wiele typów rodzin. Są to:

- rodziny normalne, oparte na więzi biologicznej między rodzicami i dziećmi, odznaczającymi się korzystną atmosferą wychowania;
- rodziny rozbite wskutek trwałej nieobecności jednego z rodziców, z dalszym zróżnicowaniem ich na typy podrzędne według przyczyn tego rozbitcia (śmierć, separacja, rozwód, dezercja), z których każdy implikuje trudności i problemy wychowawcze;
- rodziny zreorganizowane przez zawarcie po jej rozbitciu drugiego lub jeszcze następnego małżeństwa;
- rodziny zdeorganizowane, w których panują warunki konfliktowe, zaburzające proces uspołecznienia;
- rodziny zdemoralizowane, pozostające w kolizji z prawem i moralnością oraz zasadami współżycia z szerszym środowiskiem, będące głównym źródłem de-

prawacji dziecka;

- rodziny zastępcze oparte na więzi współżycia i funkcji opiekuńczo-wychowawczej w stosunku do dzieci, przy świadomości braku więzi biologicznej z nimi (Kowalski, 1976, s. 143).

Ten sam autor dokonał także podziału rodzin ze względu na liczebność. Wyróżnił następujące typy:

- a) rodziny nieliczne (1-2 dzieci), nie sprzyjające uspołecznieniu dziecka z powodu braku (w przypadku jedynaka) albo ubóstwa kontaktów rówieśniczych z rodzeństwem;
- b) rodziny średnioliczne (3-4 dzieci), o optymalnym dla procesu uspołecznienia układzie styczności między rodzeństwem oraz rodzicami i dziećmi;
- c) rodziny bardzo liczne (ponad 4 dzieci), o raczej niekorzystnym dla procesu socjalizacji układzie stosunków – zbyt złożonym, trudnym do wychowawczego opanowania (Kowalski, 1976, s. 53).

Z kolei Z. Zaborowski biorąc pod uwagę kryterium istnienia i przestrzegania określonych norm postępowania przez członków rodziny, wyróżnia trzy jej typy. Są to:

- a) autokratyczna – w rodzinie istnieją szczegółowe normy regulujące zachowanie członków. Odstępstwa od tych norm nie są akceptowane, za ich przekroczenie stosuje się represje. Normy są najczęściej egzekwowane przez ojca, który kieruje życiem rodzinnym w sposób autokratyczny, wydaje zakazy i nakazy, stosuje ścisłą kontrolę zachowania, wymaga od dzieci szacunku i podporządkowania, nie licząc się z ich potrzebami. W tego typu rodzinie panuje ład i dyscyplina, u podłoża której leży obawa przed sankcjami;
- b) demokratyczna – w rodzinie istnieje także system norm, nie są one jednak tak drobiazgowo, jak w pierwszym typie. Przekraczanie norm spotyka się z sankcjami, które są przemyślane, stopniowane i indywidualizowane. W rodzinie występuje wzajemne zaufanie i życzliwość. Podporządkowanie się normom nosi znamiona świadomej dyscypliny. Rodzice stosują demokratyczny styl kierowania, liczą się z dzieckiem i z jego potrzebami, stwarzają mu warunki do przejawiania inicjatywy. W rodzinie tego typu rodzice częściej posługują się nagrodami niż karami, stosują perswazję oraz pobudzają ambicję i samokontrolę dzieci;
- c) liberalna – jeśli w rodzinie istnieją nawet jakieś normy, to są one stale przekraczane. Łamanie ich jest tolerowane i nie pociąga za sobą żadnych sankcji. W domu takim panuje chaos, zamęt. Rodzice przejawiają brak zdecydowania, są chwiejni, czasem odwołują się do dobrej woli, ambicji dziecka. W tego typu rodzinie nie funkcjonują ustalone pory posiłków, spania itp. Rodzice nie

stosują żadnych sankcji w stosunku do dzieci za niewłaściwe postępowanie (Zaborowski, 1980, s.19-24).

Z. Zaborowski dokonał także podziału rodzin ze względu na postawy rodziców wobec wartości. Wyróżnił on następujące typy rodzin:

- a) rodziny kultywujące wartości materialne i konsumpcyjne – rodzice i dzieci żyją w klimacie stałej troski o zwiększenie swych dóbr materialnych. Treści życia rodzinnego, wzajemna komunikacja i ocena obracają się w kręgu spraw finansowych;
- b) rodziny kultywujące wartości duchowe np. społeczne, naukowe, artystyczne – rodzice nie są tylko żywicielami i opiekunami dzieci, lecz także nauczycielami i przewodnikami duchowymi;
- c) rodziny kultywujące równocześnie wartości materialne i duchowe – obok tendencji konsumpcyjnych i utylitarnych – preferowane są wartości nauki i wykształcenia.

Wszyscy członkowie rodziny uważają rodzinę za czynnik warunkujący osiągnięcie zadowolenia życiowego (Zaborowski, 1980, s. 25).

W literaturze przedmiotu obok licznie przedstawionych podziałów rodziny na typy, spotkać można wiele różnych klasyfikacji funkcji rodziny. Termin funkcja definiowane jest jako „czynność, działanie, rola lub zadanie.” Z kolei funkcjonalny znaczy „przystosowany, dostosowany do potrzeb i celów” (Kopaliński, 1983, s. 150). Określając coś jako funkcjonalne mamy na myśli, że to coś działa i spełnia swoje zadania. Z. Tyszka podkreśla, że funkcje rodziny ściśle wiążą się z jej strukturą, tzn. z układem ról i pozycji społecznych, charakterem oraz konfiguracją stosunków międzysobniczych, kohezją, i że są przez te elementy struktury silnie uwarunkowane. Z kolei same także oddziałują silnie na strukturę rodziny, charakter więzi łączących jej członków”(Tyszka, 1979, s. 60).

Rodzina odgrywa bardzo ważną rolę, jest instytucją realizującą podstawowe funkcje społeczne, to znaczy takie, bez których nie można sobie wyobrazić istnienia i funkcjonowania społeczeństwa. Pojęciem funkcje rodziny zdaniem F. Adamskiego obejmujemy cele, do których zmierza życie i działalność rodzinna, oraz zadania, które pełni rodzina, zaspakajając potrzeby swych członków i całego społeczeństwa (Adamski, 2002, s. 34).

F. Adamski wyodrębnia dwie grupy funkcji rodziny wychodząc z analizy rodziny jako grupy i instytucji społecznej. Są to:

- 1) Funkcje instytucjonalne, to jest te, które dotyczą rodziny i małżeństwa jako instytucji społecznych:
 - a) prokreacyjna albo biologiczna, podtrzymująca ciągłość społeczeństwa;

- b) ekonomiczna, polegająca na dostarczaniu dóbr materialnych rodzinie;
 - c) opiekuńcza, zabezpieczająca członków rodziny w określonych sytuacjach życiowych, gdy sami nie są w stanie zaradzić swym potrzebom;
 - d) socjalizacyjna, polegająca na wprowadzaniu członków rodziny (poczynając od chwili urodzenia) w życie społeczne i przekazywaniu im wartości kulturowych;
 - e) stratyfikacyjna to znaczy gwarantująca członkom rodziny określony status życiowy, wyznaczająca ich przynależność do określonej klasy czy warstwy społecznej;
 - f) integracyjna, która jest funkcją społecznej kontroli zachowań poszczególnych członków rodziny, w tym zachowań seksualnych małżonków, a także dorastających dzieci.
- 2) Funkcje osobowe, dotyczące rodziny jako grupy społecznej:
- a) funkcja małżeńska, to znaczy zaspokajająca potrzeby życia intymnego małżonków;
 - b) funkcja rodzicielska, która zaspokaja potrzeby uczuciowe rodziców i dzieci;
 - c) funkcja braterska, zaspokajająca potrzeby uczuciowe braci i sióstr (Adamski, 2002, s. 36-37).

Ten sam badacz funkcje rodziny rozważane z punktu widzenia ich trwałości i zmienności, a przez to i znaczenia dla samej rodziny, dzieli na dwie grupy:

- 1) Funkcje istotne (pierwszorzędne), do nich kwalifikują się niezbywalne funkcje rodziny takie jak:
- a) funkcja prokreacyjna;
 - b) funkcja socjalizacyjna;
 - c) funkcja miłości.
- 2) Funkcje akcydentalne (drugorzędne), są to funkcje, bez których rodzina może funkcjonować bez większego dla siebie i społeczeństwa uszczerbku. Są to:
- a) funkcja ekonomiczna;
 - b) funkcja opiekuńcza;
 - c) funkcja stratyfikacyjna;
 - d) funkcja rekreacyjna;
 - e) funkcja religijna, będąca częścią funkcji socjalizacyjnej;
 - f) funkcja integracyjna, choć nie może ona być w pełni zbywalna chociażby z tego względu, że jej elementy tkwią w funkcji socjalizacyjnej i funkcji

miłości (Adamski, 2002, s. 37).

M. Ziemska grupuje obowiązki, jakie wynikają z funkcjonowania rodziny wokół następujących funkcji:

- 1) Funkcja prokreacyjna – polegająca na dostarczaniu nowych członków nie tylko dla własnej grupy, lecz także i dla całego społeczeństwa;
- 2) Funkcja produkcyjna – pełnienie jej wiąże się z dostarczaniem społeczeństwu pracowników, a tym samym prowadzi do zwiększenia twórczych i wytwórczych sił;
- 3) Funkcja usługowo-opiekuńcza – zapewnia członkom rodziny codzienne usługi (wyżywienie, czystość odzieży, mieszkania itp.) oraz opiekę dzieciom i starcom;
- 4) Funkcja socjalizacyjna – przejawia się w przekazywaniu potomstwu języka, obyczajów, wzorów zachowań, wartości moralnych i kulturowych oraz sprawowaniu kontroli nad zachowaniem swych członków;
- 5) Funkcja psychohigieniczna – stwarza warunki dla rozwoju osobowości członków rodziny poprzez zapewnienie stabilizacji, bezpieczeństwa, przynależności, możliwości wymiany emocjonalnej, a tym samym przyczynia się do ich dojrzałości emocjonalnej i równowagi psychicznej (Ziemska, 1977, s. 35-39).

Inna typologia dzieli funkcje rodziny na cztery główne funkcje, które składają się z funkcji bardziej szczegółowych. Ten podział jest następujący:

- 1) Funkcje biopsychiczne:
 - prokreacyjna – polegająca na zaspokajaniu rodzicielskich emocjonalnych potrzeb współmałżonków,
 - seksualna – stanowiąca, że małżeństwo jest najbardziej rozpowszechnioną i najszerzej społecznie akceptowaną formą współżycia seksualnego.
- 2) Funkcje ekonomiczne :
 - materialno – ekonomiczne – polegająca na zaspokajaniu materialnych potrzeb członków rodziny, składa się ona z czterech podfunkcji: prokreacyjnej, zarobkowej, gospodarczej, usługowo – konsumpcyjnej.
 - opiekuńczo – zabezpieczająca – stanowiąca materialne i fizyczne zabezpieczenie członków rodziny w przypadkach ograniczonej możliwości ich samorealizacji.
- 3) Funkcje społeczno – wyznaczające:
 - klasowa – pochodzenie z danej rodziny wstępnie określa pozycję społeczną członków w strukturze społeczeństwa,
 - legalizacyjno – kontrolna – nadzorowanie postępowania członków rodziny przez pozostałych członków w celu zapobiegania ewentualnym odstępstwom od norm i wzorców przejętych w rodzinie za obowiązujące.

4) Funkcje socjopsychologiczne:

- socjalizacyjna – polega na wprowadzaniu dziecka w świat kultury danego społeczeństwa, przygotowanie do pełnienia ról społecznych, rodzina tworzy z istoty biologicznej jaką jest człowiek po urodzeniu istotę społeczną, zdolną do funkcjonowania w społeczeństwie.
- kulturalna – obejmuje ona takie rzeczy jak zaznajomienie się z dziejami danej społeczności, przyswajaniem dziedzictwa kulturowego oraz dbałość o przeżycia estetyczne członków rodziny,
- rekreacyjno – towarzyska – umożliwiająca utrzymanie i odzyskanie w domu rodzinnym równowagi emocjonalnej, relaksu i wypoczynku, tworząca prawidłową atmosferę w domu oraz ułatwiająca nawiązywanie kontaktów towarzyskich przez osoby wchodzące w jej skład,
- socjalno – ekspresyjna – zaspokajająca najbardziej istotne potrzeby członków rodziny oraz sprzyjająca wyrażaniu przez nich swojej osobowości (Frąckiewicz-Wronka i Zrałek, 1998).

Z kolei J. Szczepański uważa, że „(...) funkcje to ogół czynności i ich skutków związanych z wykorzystywaniem zadania” (Szczepański, 1970, s. 303) i zalicza do nich:

- 1) utrzymanie ciągłości biologicznej społeczeństwa;
- 2) utrzymanie ciągłości kulturalnej;
- 3) nadanie pozycji społecznej swoim dzieciom;
- 4) zapewnienie jednostkom zaspokojenia potrzeb;
- 5) sprawowanie kontroli nad postępowaniem swoich członków.

Najobszerniejszy podział funkcji rodziny podał polski socjolog Z. Tyszka, który wyodrębnił następujące funkcje:

- 1) materialno-ekonomiczna funkcja rodziny polega na zaspokajaniu materialnych potrzeb członków rodziny, a pośrednio także niektórych materialnych potrzeb społeczeństwa. Na funkcję tę składają się cztery podfunkcje: produkcyjna, zarobkowa, gospodarcza oraz usługowo-konsumpcyjna;
- 2) opiekuńczo-zabezpieczająca funkcja rodziny obejmuje materialne i fizyczne zabezpieczenie członków rodziny pozbawionych całkowicie lub częściowo środków do życia, ponadto fizycznie niesprawnych, wymagających opieki. W realizacji tej funkcji w coraz większym stopniu pomagają rodzinie instytucje społeczne i opiekuńcze;
- 3) prokreacyjna funkcja rodziny zaspokaja rodzicielskie emocjonalne potrzeby współmałżonków (ojcostwo, macierzyństwo), jak i reprodukcyjne potrzeby społeczeństwa. Cechą charakterystyczną współczesnej rodziny jest właśnie

wzrost roli więzi emocjonalnej między jej członkami;

- 4) seksualna funkcja rodziny – traktuje małżeństwo jako społecznie akceptowaną formę współżycia płciowego;
- 5) legalizacyjno-kontrolna funkcja rodziny sankcjonuje szereg zachowań i działań uznanych za niewłaściwe poza rodziną, umożliwia nadzorowanie postępowania członka rodziny przez pozostałych członków, wzajemną kontrolę współmałżonków, kontrolę rodziców nad dzieckiem;
- 6) Socjalizacyjna funkcja rodziny polega na wprowadzaniu dziecka w świat kultury danego społeczeństwa oraz wpajaniu systemu wartości. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w ramach rodzinnej socjalizacji potomstwa odbywa się proces ideologiczno-światopoglądowego kształtowania dzieci. Funkcja ta jest niezmiernie ważna dla społeczeństwa, bowiem od określonych postaw i wysiłków rodziców zależy kształt osobowości i postępowania jednostek następnego pokolenia;
- 7) Klasowa funkcja rodziny wyraża się w określaniu pozycji społecznej członków rodziny w strukturze społeczeństwa. Poszczególne klasy i warstwy społeczne mają swoje specyficzne cechy kulturowe, które przekazują społeczeństwu;
- 8) Kulturalna funkcja rodziny polega na zapoznaniu młodego pokolenia z dziejami kultury danego społeczeństwa oraz jej trwałymi pomnikami, wpajaniu norm i skali wartości, przekazaniu dziedzictwa kulturowego, dbałości o przeżycia estetyczne rodziny. Dodatkowo dzieci i młodzież należy uczyć korzystania z treści kulturowych przekazanych za pośrednictwem środków masowego przekazu;
- 9) Rekreacyjno-towarzyska funkcja rodziny określa dom rodzinny jako miejsce wypoczynku, wyraża dbałość wszystkich członków o dobrą atmosferę w rodzinie;
- 10) Emocjonalno-ekspresyjna funkcja rodziny podkreśla najistotniejsze emocjonalne potrzeby członków oraz ich potrzebę wyrażania swej osobowości. Emocjonalna funkcja rodziny zapewnia jej członkom poczucie wartości i bezpieczeństwo (Tyszka, 1976, s. 20 i 60-68).

Badacze omawianego przedmiotu przedstawili wiele funkcji rodziny i podali różną ich liczbę. Ta różnorodność poglądów wynika z tego, że poszczególni autorzy dokonują wyodrębnienia funkcji rodziny, w zależności od ich założeń i celów badawczych oraz od opowiadania się przez nich za określoną teorią czy ideologią rodziny. Ponadto ta duża liczba podziałów i wyliczeń funkcji rodziny wynika z tego, że nie da się jednoznacznie przypisać rodzinie sztywnego schematu funkcji, jakie ma do spełnienia. Rodzina funkcjonuje w wielu różnorodnych płaszczyznach i ulega ciągłym przeobrażeniom.

Wszystkie wymienione funkcje rodziny stanowią istotną podstawę jej istnienia. Każda funkcja wydaje się być tak samo ważna i doniosła dla prawidłowego funkcjonowania rodziny.

WPLYW RODZINY NA WYCHOWANIE I ROZWÓJ DZIECI

W dawniejszej i we współczesnej literaturze naukowej wiele miejsca poświęca się problematyce wpływu rodziny na wychowanie i rozwój dziecka. Wielu badaczy naukowych podkreśla w swoich pracach, że rodzina jest środowiskiem, które najwcześniej i najbardziej oddziałuje na wychowanie i rozwój dziecka. Rodzina odgrywała i nadal odgrywa doniosłą rolę w procesach socjalizacyjno – wychowawczych stwarzając optymalne warunki życiowego funkcjonowania ludzi również w pozarodzinnych, ważnych dla społeczeństwa rolach. Zaspokaja też istotne potrzeby jednostki ludzkiej (Tyszka, 1976, s. 5).

Rodzina jako pierwsze i jedyne społeczne środowisko, w którym kształtują się początkowe doświadczenia, odgrywa dominującą rolę głównie w pierwszych latach życia dziecka. Powinna więc dostarczać dziecku wszystkich niezbędnych bodźców potrzebnych do prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego, sfery uczuciowej i emocjonalnej. Powinna kształtować osobowość dziecka, dawać wzory zachowania się oraz uczyć dziecko właściwych postaw wobec innych ludzi i otaczającego go świata.

W literaturze pedagogicznej znajdujemy wiele definicji wychowania rodzinnego. Jedną z nich jest definicja przedstawiona przez A. M. Tchorzewskiego, który uważa, że „wychowanie w domu rodzinnym należy traktować jako pewną ustawiczną propozycję (rodziców, starszego rodzeństwa, dziadków i innych krewnych bądź powinowatych) skierowaną na wychowywanego, którą może on zaakceptować, przyjąć lub odrzucić. Takie podejście do wychowania w rodzinie gwarantuje każdemu podmiotowi prawo do własnej autonomii i wolności, szanuje godność wszystkich osób. Stąd wychowanie w rodzinie jawi nam się bardziej jako swobodne przekraczanie przestrzeni międzypodmiotowej, opartej na współdziałaniu i współdoznawaniu wszystkich osób, zmierzających do rozwoju i przystosowania jednostek do życia, aniżeli jako interwencja powodująca trwałe zmiany w osobowościach jednostek” (Tchorzewski, 1991, s. 10-11).

Inna definicja mówi, że „wychowanie w rodzinie, wychowanie w kręgu rodzinnym, stanowiącym pierwszą szkołę wychowania dla ogromnej większości ludzi; składają się nań czynności opiekuńczo-pielęgnacyjne rodziców względem dzieci (...) oraz czynności wychowawcze z zakresu wychowania fizyczno-zdrowotnego, umysłowego, moralno-społecznego, religijnego i estetycznego, jak również aktywność i działalność dzieci (...) stopniowo obejmująca wykonywanie różnorodnych

zadań” (Okoń, 1996).

Wymienione wcześniej funkcje rodziny sprowadzają się w swej treści do bogatej sfery działań i oddziaływań społecznych realizowanych w różnym stopniu pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny. „Rodzina może oddziaływać na rozwój jednostki dwojako:

- 1) przez stwarzanie warunków zdobywania doświadczenia;
- 2) przez przekazywanie wzorców, narzędzi i sposobów opracowywania doświadczeń w aspekcie poznawczym, emocjonalnym i ewaluatywnym (w kategoriach wartości).

Opracowane w tych aspektach doświadczenia wchodzą w skład tworzących się struktur psychicznych, w tym również tożsamości lub w późniejszych okresach mogą być w te struktury wbudowywane” (Rostowska i Jarmołowska, 2010, s. 12-13).

Zatem za bardzo istotny aspekt oddziaływania środowiska rodzinnego na rozwój dziecka należy uznać stymulowanie jego rozwoju. Rodzina stymuluje rozwój, stwarzając określone warunki do aktywności i zaspokajania potrzeb dziecka, dostarczając wzorów i standardów wykonania czynności oraz zachowywania się, jak też modeli osobowości i wzorców pełnienia ról, przez przekazywanie sposobów opracowywania i oceny doświadczeń zgodnie z przyjmowanym w niej systemem wartości (Tyszkowa, 1985). Bardzo duże znaczenie dla przekazywania określonych norm i wartości ma także organizacja życia i pracy w rodzinie. Odpowiedni podział czynności do wykonania, jasno i przejrzysto ustalone zakresy praw i obowiązków są warunkiem koniecznym do zgodnego i harmonijnego współżycia w rodzinie.

Rodzina jest miejscem intensywnego oddziaływania wychowawczego. Kieruje ona procesem poznawania zjawisk i faktów, uczy rozumienia norm i ich wartościowania. Rodzice stanowią dla dziecka najbliższe wzory osobowe asymilowane w procesie naśladownictwa i identyfikacji. W okresie wczesnego dzieciństwa przejmowanie wartości, norm i postaw dokonuje się poprzez nieświadome naśladowanie rodziców, czy innych starszych domowników. „Z czasem, kiedy mechanizm identyfikacji zmienia się, zaczyna dominować już nie tylko naśladownictwo, ale świadomy wybór i decyzja nastolatka. Jeżeli jednak rodziców z dziećmi łączy żywa więź emocjonalna, krytycyzm wieku dojrzewania nie naruszy podstawowego mechanizmu identyfikacji” (Maciaszkowa, 1991, s. 59-60). Identyfikowanie się z rodzicami ułatwia dziecku trwałe i głębokie przyswajanie sobie norm oraz zasad postępowania. Dlatego ważne jest, aby rodzice przejawiali społecznie akceptowane zasady postępowania w rodzinie i poza nią, tworzyli korzystny klimat wychowawczy i kształtowali poczucie wspólnoty celów życiowych.

Bardzo ważny w procesie wychowania jest mechanizm kontroli społecznej, który współwystępuje z systemem szeroko pojętego nagradzania i represji. Rodzi-

ce oddziałują na rozwój społeczny dziecka za pośrednictwem stosowanych metod wychowawczych. Należą do nich powszechnie stosowane nagrody i kary. „Są one dla dziecka źródłem stanów emocjonalnych. Nagroda wywołuje stan przyjemności, zachęca do powtarzania czynów nagrodzonych i potwierdza ich pozytywną wartość. Kara zaś, sprawiając przykrość, powstrzymuje od określonych czynów i podkreśla ich negatywną ocenę” (Ochmański, 1995, s. 183). Dzięki nim rodzice wskazują dziecku właściwą drogę postępowania.

Rodzina jako środowisko wychowawcze jest światem uczuć, które są rezultatem osobowych powiązań i odniesień. Wielu badaczy naukowych podkreśla ogromną rolę uczuć w życiu każdego człowieka. Doświadczenie i odczuwanie uczuć wiąże się z zaspokajaniem wielu potrzeb. Środowisko rodzinne ma ogromny wpływ na sferę psychiczno-uczuciową dziecka. W trakcie ustawicznych oddziaływań na jego psychikę nawiązują się i stale umacniają więzi emocjonalne, łączące dziecko z rodziną. To właśnie w rodzinie dziecko ma możliwość uzewnętrznienia swych potrzeb uczuciowych. „Rodzice są pierwszym i naturalnym ich adresatem, a rozwój tego rodzaju uczuć w okresie dziecięcym sprzyja późniejszemu przystosowaniu dorastającego lub nawet dorosłego człowieka do uznanych społecznie norm i wzorów zachowań” (Kukołowicz, 1973, s. 36). Według Z. Dąbrowskiego do najważniejszych potrzeb psychiczno-emocjonalnych należą:

- potrzeba akceptacji, takim, jakim się jest, niezależnie od posiadanych wad i braków oraz ich rozpoznania, której zaspokojenie stanowi konieczny warunek dla istnienia prawidłowych więzi między członkami rodziny i osiągnięcia statusu pożądanego i pełnoprawnego członka grupy rodzinnej;
- bezpieczeństwa, polegającej na konieczności ciągłego zachowywania stanu nienaruszalności cenionych wartości, bezpośrednio związanych z własną osobą oraz z osobami najbliższymi w rodzinie;
- przynależności i miłości, której spełnianie się niesie poczucie, że jest się lubianym, kochanym przez najbliższe otoczenie i poszczególne osoby, uznawanym za kogoś niezastąpionego, drogiego, którego obecność niesie zadowolenie, radość, a oddalenie – smutek, jak również poczucie wzajemności tych uczuć oraz intymnej więzi emocjonalnej z nimi;
- pozytywnego oddźwięku psychicznego, będącego oczekiwaniem od otoczenia zrozumienia i podzielenia pobudek naszego działania, dążeń, pragnień, trosk i niepokojów, współodczuwania naszych stanów psychicznych, syntonii emocjonalnej, tak aby rodziło się poczucie wspólnoty duchowej;
- uznania dla wszystkich konstruktywnych poczynań, zaangażowania, twórczej inicjatywy itp. oraz znaczących osiągnięć w różnych dziedzinach działalności i w rozwijaniu wartościowych dyspozycji osobowościowych, wyrażanego w co-

dziennych, stycznościach w sposób nieformalny, a dostarczającego budujących odczuć, zasłużonej satysfakcji, wysokiej samooceny i dobrej perspektywy, co staje się czynnikiem nieustającej pożądaney aktywności i samodoskonalenia;

- wyłączności, tak ze względu na posiadanie lub doświadczanie takich wysoko cenionych wartości, jak matka, ojciec, ich uczucia rodzicielskie, tolerancja i inne, jak również w znaczeniu bycia w pewnym sensie tą jedyną osobą w myślach i uczuciach tych, na których nam zależy, a co w sumie stanowi element swoistego egoizmu i zazdrości w stosunkach opiekuńczych w rodzinie;
- ekspresji emocjonalnej, która objawia się jako konieczność wyrażania, wypowiedziania swym bliskim osobistych stanów psychicznych, uczuć, dzielenia się z nimi radościami i troskami dla osiągnięcia stanów uspokojenia, pełni przeżyć, równowagi psychicznej;
- pomocy i oparcia w chorobie, szczególnych trudnościach i niepowodzeniach, w chwilach rozterki duchowej i załamania psychicznego, osiągnięciu nieprostych celów życiowych, pomyślności życiowej – udzielanych w obrębie rodziny całkowicie bezinteresownie, z pełnym zaangażowaniem i dzięki temu staje się doniosłym czynnikiem bezpieczeństwa, rozładowania napięć i stresów powstałych poza domem, zdrowia, zadowolenia z życia, równowagi i dobrej perspektywy;
- intymności i rozluźnienia, która pozwala na rozwinięcie czysto osobistej sfery życia, zażyłość i pełne zbliżenie z otoczeniem, swobodę zachowania się, a przez to egzystencję w swym własnym „małym świecie”, będącym swoistym azylem przed wszelkimi przeciwnościami skomplikowanego współczesnego życia;
- stabilizacji, której treścią – przede wszystkim w odczuciach dzieci – jest nastawienie na pewną stałość i niezmienność najbliższego otoczenia, niezakłóconego nagłymi zmianami, trwania w określonej strukturze i kształcie osób, rzeczy i zjawisk, składających się na ważne treści życia dziecka i będących stałym układem odniesienia dla myśli, uczuć, dążeń – a jej ciągle zaspokajanie niesie poczucie bezpieczeństwa, równowagi i stanowi mocne oparcie wobec różnorodnych szybkich zmian i zakłóceń w otaczającym świecie;
- dobrej perspektywy, na którą składa się oczekiwanie przez dziecko pomyślności życiowej na dalszych etapach życia, od ukończenia odpowiedniej szkoły po konieczność określonego zabezpieczenia ze strony rodziców ich bliższej i dalszej przyszłości, jej zabezpieczenie prowadzi w ostateczności do bezkolizyjnego, zgodnego z interesem jednostkowym i społecznym, usamodzielnienia (Dąbrowski, 1998, s. 115-116).

Racjonalne zaspokajanie w wychowaniu rodzinnym potrzeb psychicznych dziecka stymuluje jego osiągnięcia rozwojowe. Kiedy dziecko ma zapewnione po-

czucie bezpieczeństwa, a więc gdy jest uchronione od lęków i zaburzeń równowagi psychicznej, lepiej i szybciej się rozwija w zakresie sprawności umysłu, sprawności fizycznej i kontaktów społecznych. Wielu autorów zwraca uwagę na związek pomiędzy skutkami zaspokojenia tych potrzeb w dzieciństwie a cechami właściwej osobowości dojrzałej.

Rodzina ma także duży wpływ na sferę społeczno-kulturową dziecka. Jest doskonałym ośrodkiem kształtowania jego zainteresowań. „Rodzina socjalizuje jako mała grupa, a jednocześnie instytucja społeczna, rządząca się normami i regułami przyjętymi w danym społeczeństwie. Rodzina stanowi dla dziecka pewną, dość specyficzną, formę życia społecznego, mniej lub bardziej zorganizowanego, opartego na współpracy i współdziałaniu, poszanowaniu praw drugich, wyrzeczeniu i ofiarności (...) Rodzina jest zatem środowiskiem decydującym o tym, w jakiej formie dokona się późniejsze wejście człowieka w społeczeństwo” (Znaniński, 1973, s. 250). Istotne znaczenie mają tutaj więzi międzypokoleniowe. „Dzięki kontaktom z rodzicami lub innymi członkami rodziny, dziecko zaczyna rozumieć otaczającą je rzeczywistość społeczną, przyrodniczą czy kulturową. Staje się w ten sposób jej odbiorcą, a później twórcą” (Cudak, 2000, s. 17). Rodzina jest czynnikiem przyspieszającym i ułatwiającym człowiekowi korzystanie z dóbr kultury. Zdaniem R. Lintona „rodzina jest przekątnikiem dziedzictwa kulturowego szerszej zbiorowości, uczy dziecko takich sposobów zachowań, które pozwalają mu na porozumienie się z innymi ludźmi, na współżycie społeczne, ułatwiając zrozumiałe reagowanie na zachowanie innych członków społeczeństwa należących do tego samego kręgu kulturowego (Linton, 1975, s. 50).

Środowisko rodzinne oddziałuje także na sferę świadomościowo-moralną człowieka. Dzieje się tak poprzez ukierunkowanie moralne, wyrażające się w znajomości i internalizacji norm. F. Adamski uważa, że „sam proces rozwoju osobowego dziecka przebiega w atmosferze panujących w środowisku rodzinnym norm, reguł i zasad moralnych, ogólnych w swych założeniach, ale konkretyzowanych przez oddziaływanie rodziców na dziecko” (Adamski, 2002, s. 39). To rodzice uosabiają dla dzieci jedynie słuszne normy, wzory zachowań oraz najwyższe wartości. Właśnie pod ich wpływem kształtują się u dziecka pojęcia etyczne i religijne. Normy moralne reprezentowane przez rodziców w większości przypadkach decydują o późniejszej postawie życiowej dziecka. Rodzice są zatem wzorem zachowań moralnych, ważnym dla dziecka przede wszystkim w pierwszych latach jego życia, zanim pojawi się wpływ innych środowisk.

Wszelkie oddziaływania rodziców na dziecko mają charakter dwutorowy. Odbywają się one poprzez świadome oddziaływanie wychowawcze, w wyniku którego dziecko kształtuje swoje zachowanie odpowiednio do oczekiwań rodziców, jak również przez oddziaływanie spontaniczne – rodzice stwarzają określone sytuacje,

które wyznaczają kierunek zachowania się dziecka, ponieważ stanowią sytuację bodźcową dla podejmowanych przez dziecko działań. Choć oddziaływania wychowawcze rodziców mają często charakter intuicyjny, to są one z reguły trwałe i korzystne dla dziecka, ponieważ wynikają z naturalnych, rodzicielskich potrzeb opiekuńczo-wychowawczych. Jednak niektórzy autorzy podkreślają wartość wiedzy pedagogicznej rodziców, „która pomaga w tworzeniu prawidłowych sytuacji wychowawczych, dostarcza sugestii do rozwiązywania trudności i skomplikowanych problemów, utwierdza w przekonaniu, iż podjęli prawidłowe działania, zachęca do szukania nowych rozwiązań” (Maciaszkowa, 1980, s. 104). J. Szczepański podkreśla, że „rodzice (...) są rzeczywiście pierwszymi nauczycielami, czy chcą tego, czy nie i do tej funkcji trzeba ich przygotować” (Szczepański, 1975, s. 124).

Na rozwój i zachowanie dziecka ogromny wpływ wywierają wzajemne stosunki emocjonalne między członkami rodziny, a w szczególności postawy rodziców wobec dziecka.

Postawy rodzicielskie w ogromnym stopniu decydują o stylu wychowania, a nawet o skuteczności oddziaływań wychowawczych. Często te same środki wychowawcze będą dawały inne rezultaty – zależnie od emocjonalnych postaw rodziców. Stąd też o efektach wychowania dziecka w rodzinie nie decydują specjalne metody wychowawcze, lecz charakter i formy stosunków rodziców z dziećmi (Ochmański, 1995, s. 134).

Poszczególne postawy rodzicielskie, na które składają się różnorodne zachowania rodziców względem dzieci, łączyć można w pewne typy postaw. M. Ziemska wyodrębniła grupę postaw pozytywnych i negatywnych. Do właściwych postaw rodzicielskich należą: akceptacja dziecka, współdziałanie z dzieckiem, dawanie dziecku właściwej dla jego wieku, rozumnej swobody, uznanie praw dziecka w rodzinie. Natomiast do niewłaściwych postaw rodzicielskich autorka zalicza: postawę unikającą, postawę odtrącającą, postawę nadmiernie wymagającą oraz postawę nadmiernie chroniącą (Ziemska, 1973, s. 55-59).

Właściwe postawy rodzicielskie zapewniają dziecku poczucie bezpieczeństwa, prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny. Dzieci są racjonalne, dobrze radzą sobie w kontaktach społecznych, skłonne są do nowatorstwa, chłonne intelektualnie. „W rodzinie zintegrowanej, z właściwie pełnionymi rolami rodzicielskimi i przy postawach rodziców pełnych akceptacji i miłości, dziecko czuje się dobrze, bezpiecznie, jest pewne siebie, ufne wobec rodziców, a także otwarte i ufne wobec innych ludzi; zachowuje się przy tym swobodnie i jest aktywne i wytrwałe w działaniu” (Ziemska, 1973, s. 26).

Niekorzystne postawy rodzicielskie mogą powodować u dziecka opóźnienie dojrzałości społeczno-emocjonalnej, agresywność, bierność, niskie poczucie

własnej wartości, zaniżone aspiracje, nieumiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych lub nadmierną ufność w siebie, egoizm, czy przecenianie własnej wartości. Wszystkie te cechy kształtowane pod wpływem określonego sposobu odnoszenia się rodziców do dziecka, mają ogromne znaczenie w tworzeniu się określonego obrazu świata w jego oczach oraz kształtują przekonanie o własnej pozycji w tym świecie, a więc tworzą obraz samego siebie na tle otoczenia.

Rezultatem prawidłowych oddziaływań wychowawczych rodziny może być jednostka dobrze przystosowana do życia w społeczeństwie. Jest wówczas jednostką potrafiącą skutecznie zaspokajać swoje potrzeby przez pełnienie określonych ról społecznych, w pełni uspołecznioną oraz zdolną do twórczego uczestnictwa w kulturze danej zbiorowości.

Podsumowując można stwierdzić, iż kształtowanie osobowości dziecka dokonuje się dzięki różnym formom oddziaływań wychowawczych w rodzinie, między innymi przez system kar i nagród stosowanych przez rodziców, rodzinne tradycje i wzory zachowań, a także przede wszystkim przez postawy rodzicielskie. Każde z tych oddziaływań odgrywa bardzo ważną rolę w procesie rozwoju i wychowania dziecka. Większość organizowanych przez rodziców sytuacji opiekuńczo-wychowawczych, tworzy dla dziecka pewien zasób doświadczeń związanych z dokonywaniem pewnych wyborów norm, wartości i zrozumienia przez dziecko jego własnej tożsamości. Dziecko, którego potrzeby są zaspokajane, które wychowywane jest w zgodnej rodzinie, w atmosferze wzajemnego zrozumienia i poszanowania praw członków rodziny, zachowuje równowagę emocjonalno-uczuciową. Dzięki temu staje się w przyszłości człowiekiem otwartym na świat i innych ludzi, niebojącym się wyzwań i radzącym sobie z różnymi problemami. Należy pamiętać, że „rodzina wychowuje nie tylko dla siebie jako rodziny, ale przede wszystkim dla osobistego szczęścia jednostki i dla dobra ogólnego, społecznego” (Rembowski, 1979, s. 13). Ważne jest, aby wszystkie działania podejmowane przez rodziców były stosowane w sposób racjonalny i przemyślany, nie krzywdzący dziecka. Rodzina powinna stanowić bezpieczne, przyjazne i opiekuńcze środowisko wychowawcze, w którym jednostka może rozwijać się prawidłowo. Bezpieczeństwo zakorzenione w rodzinie procentuje potem w dorosłym życiu.

ZAKOŃCZENIE

Przytoczony zbiór definicji i twierdzeń oraz podstawowych zasad charakteryzujących funkcjonowanie rodziny ma na celu wzbudzenie refleksji i zastanowienie się nad prawidłowością wychowania w rodzinie w dobie globalizacji. Mając na uwadze różne aspekty wychowania prezentowana treść mimo wielu obecnych modyfikacji nigdy nie straci na wartości, bowiem to właśnie rodzina jest podsta-

wowym środowiskiem wychowawczym. W trosce o jej prawidłowe funkcjonowanie podejmuje się szereg działań badawczych i decyzyjnych. Przed współczesną rodziną stoi wiele trudnych do wykonania zadań. Aby rodzina mogła sprostać owym zadaniom i funkcjom, jakie jej stawia społeczeństwo, musi mieć odpowiednie ku temu warunki, musi być do tego odpowiednio przygotowana oraz powinna być wspierana przez różne instytucje powołane do współpracy z rodziną w zakresie opieki i wychowania młodego pokolenia.

REFERENCES:

- Adamski F. (2002). Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Adamski F. (1982). Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie, Warszawa.
- Adamski F. (1984). Socjologia małżeństwa i rodziny, Warszawa.
- Bauman Z. (1962). Zarys socjologii, Warszawa, PWN.
- Cudak H. (2000). Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka, Warszawa, WSP TWP.
- Dąbrowski Z. (1998). Olsztyn, Pedagogika opiekuńcza w zarysie, cz. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Dyczewski L. (1994). Rodzina, społeczeństwo, państwo, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL.
- Encyklopedia pedagogiczna 1993.
- Frąckiewicz L. (1993). Polityka społeczna, Katowice, Fundacja dla Wspierania Śląskiej Humanistyki.
- Frąckiewicz-Wronka A., Zrałek M. (1998). Katowice, Polityka społeczna.
- Kopaliński W. (1983). Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa, Wiedza Powszechna.
- Kosiński S. (1989). Socjologia ogólna: zagadnienia podstawowe, Warszawa, PWN.
- Kowalski S. (1976). Socjologia wychowania w zarysie, Warszawa, PWN.
- Kukołowicz T. (1973). Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka, Lublin.
- Linton R. (1975), Kulturowe podstawy osobowości, Warszawa, PWN.
- Maciaszkowa J. (1980). O współżyciu w rodzinie, Warszawa.
- Maciaszkowa J. (1991), Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej, Warszawa.
- Ochmański M. (1995). Wybrane poznawcze i środowiskowe uwarunkowania osiągnięć szkolnych dzieci rozpoczynających naukę, Lublin, Wydawnictwo UMCS.
- Okoń W. (1996). Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa.
- Rembowski J. (1979). Więzy uczuciowe w rodzinie, Warszawa, PWN.

- Rostowska T., Jarmołowska A. (red. nauk.) (2010). *Rozwojowe i wychowawcze aspekty życia rodzinnego*, Warszawa.
- Szczepański J. (1970). *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa, PWN.
- Szczepański J. (1975). *Refleksje nad oświatą*, Warszawa.
- Tchorzewski A. M. (1991). *Funkcje edukacyjne rodziny*, Bydgoszcz.
- Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979.
- Tyszka Z. (1997). *System metodologiczny poznańskiej szkoły socjologicznych badań nad rodziną (stan aktualny)*, Poznań.
- Tyszkowa M. (1974). *Charakterystyka typowych środowisk wychowawczych: rodzinnego, szkolnego i pozaszkolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 23, nr 3.
- Tyszkowa M. (1985). *Przedmowa*, (w:) *Rozwój dziecka w rodzinie i poza nią*, (red.:) M. Tyszkowa, Poznań, Wyd. UAM.
- Waszczak S. (1995). *Polityka rodzinna*, (w:) *Polityka ludnościowa i rodzinna*, (red.:) L. Frąckiewicz, S. Waszczak, Katowice.
- Zaborowski Z. (1980), *O rodzinie. Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa, NK.
- Zaborowski Z. (1980). *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa, NK.
- Ziemska M. (1977), *Rodzina a osobowość*, Warszawa, Wiedza Powszechna.
- Znaniński F. (1973). *Socjologia wychowania*, T. I. *Wychowujące społeczeństwo*, Warszawa.